

Szeckső Tamás, Marx Károly Közgazdaságtud. Egyetem
Szentés Tamás, Közgazdasági és Jogi Kiadó
Prágai Dezső, Orvostudományi Egyetem
Bácskai Tamás, Pénzügyi Szemle
Hernádi Tibor, Néphadsereg
Erdős Péter, újságíró
Szilágyi József
Korolovszki Lajos, MTI
Szász János, lengyel tudósító
Szilvási Lajos, újságíró
Eörsi István, költő
Sándor András, újságíró
Libik György, Építésügyi Minisztérium
Móricz Zsigmond I. éves újságíró szakos hallgató
Sztodulka László a XV. magyar Petőfi partizán rohambrigád
volt haditudósítója.
Fencsik Flóra, Magyar Nemzet
Kertész Kálmán, vegyipari munkás
Polgár István, MTI
Pataki Ferenc VIII. pártbizottság munkatársa
Dobozy Imre, Szabad Nép
Novobáczky Sándor, Magyar Nemzet
Demeter Imre, újságíró

(Hegedűs B. András összeállítása, 1956.)

Abody Béla:

ELHANGZOTT VOLNA A PETŐFI KÖRBE

Azzal kezdem, bemutatkozásképpen, hogy öt éve egy kemény Nem tart életben. Kemény Nem a szektás irodalompolitika ellen. Abban a rendkívüli szerencsés helyzetben vagyok, hogy e tekintetben minden sorom — suta, készületlen sorok, kezdő író sorai — a hátam mögött áll. Ez jó érzés, mert az ember nyugodtan alhat, és ez, higgyék el, sokat ér. Éppen ezért egy kicsit kínosan érzem magamat a nagy írói egységben,

oppozícióhoz szokott harcmódonak kényelmetlen az az elégtételözön, ami az eltelt hetek során az irodalom nyakába ömlött. Ezt az idegek nehezen bírják. Éppen ezért lelki békém érdekében a népszerű igazságok helyett néhány kérdésben sokakkal ellenkezni szeretnék. De főképpen vélt igazságom érdekében. Amellett nem a múltkor kialakult gyakorlat szerint, egymás szavaiba nem kapcsolódó független monológok formájában. Ehhez azonban egy elméleti kérdést kell tisztázni, alapkérdésnek gondolom, beszélni kell róla. Sőt ha vitavezető volnék, mondanám, erről beszéljünk többen is.

Jószándékú, de nevetséges az az állapot, hogy a XX. kongresszus szellemének ellenzéke valamiféle gyermekes pozícióvágyból, oportunizmusból létezik és hat, istencsodája vagy lustaság okán „vonszolódik”. A kongresszus ellenzékének — függetlenül attól, hogy makacsul és szubjektíve becsületesen, kimondva vagy hallgatva, hogy akár ügyesen leleplezve magát — elvi platformja van. Ezt tudom és nevekhez kötni azért nem vagyok hajlandó, mert ízlésembe ütközik, magánbeszélgetések tárgyát nem az én szokásom a nyilvánosság elé bocsátani. Így hát becsületszóra kérem, hogy higgyék el azt is, hogy nem magammal, nem vélt ellenfelekkel vitatkozva mondom el ezt. Ez a platform a következő:

A nemzetközi munkásmozgalomban káros jobbratulódás van. A békepolitika lassítja a nemzetközi proletárforradalmat. A békés együttélés gazdasági következményei restaurálják az egyoldalúan hadikészültségre beállított kapitalista gazdálkodást. A centralizálás enyhítése lazítja a fegyelmet. A belső ellenség a törvényességet, tehát a paragrafusok feszes, objektív betartását a maga javára fordítja. A személyi kultusz elleni harc a koncentráció erők egy lehetséges történelmileg bevált — lásd Sztálin nevének agitatív erejét — formájáról mond le, az olcsó, de politikailag nehezen használható népszerűségért. A szabad bírálat a vezetők tekintélyének lejáratásáig jut el. A perifériás bírálatokból az elmaradt emberi tudat szövetségével az lehet, hogy a dolgozók olyfajta következtetéseket akarnak levonni, amelyek a népgazdaságot alapjaiban rázkódtatják meg. A békepolitika, a kongresszus szelleme deferálás a kapitalizmus előtt, ahelyett hogy külső és belső ellentmondásainak további kiélezését siettetné és segíteni elő, tehát oportunista. A követendő taktika tehát: elhúzni a XX. kongresszus határozatainak végrehajtását a XXI. kongresszusig. A másik módszer: néhány sztálinistát szüzen megőrizni, hogy önkritika nélkül mentődjenek át jobb időkre. Másokat, a legkompromittáltabbakat, támadási felületet legkönnyebben nyújtóakat, áldozat-

tul dobni a felgerjesztett népharagnak, vagy egy jelentős személyt, vagy több kisebbet. A harmadik módszer: meglovagolni az indulatokat, megragadni a kongresszus zászlaját és ezzel masírozni a szekta gyomrába. A platform legfőbb reménye pedig a nyugati országok háborúspárti politikausaiban van, akik remélhetőleg fokozzák és javítják tevékenységüket s ez ellen már nem lesz lehetséges a demokratizmus fegyvereivel küzdeni, békemozgalommal a nyílt háborús provokáció ellen.

Ha zavaros indulatokkal, következményekkel, jelekkel vitatkozunk, nem jutunk előbbre. És ne értse félre egyik vezetőnk sem ezt az elemzést, nyilván nem azokról van itt szó, akik eljöttek közénk, és azokról sem, akik távollétükben a kongresszus eredményes megvalósításán fáradoznak. Lehetséges, hogy ők is tudnak erről a platformról, ez esetben nem mondtam meglepőt, a kérdés felvetése jogos és az ő segítségüket is kérjük ellene. Ez a felfogás alapos, átgondolt, bizonyára van, s a legkisebb funkcionáriusok között is van, aki komolyan gondolja, a logika szabálya szerint van felépítve. Higgyük el végre, ez a platform a vitapartner és nem egy személy opportunizmusa, a másik megátalkodottsága vagy a harmadik ostobasága.

Ettől a platformtól én egyetlenegyét fogadok el, hogy a többit megcáfolhassuk. Ez az alapelv az, hogy a munkásmozgalom fejlődése szükségszerűen a történelmi fejlődéshez igazodik, a demokratizálódás útját bizonyos történelmi pillanatokban szükségszerűen válthatták fel másfajta szabályok: 1942-ben nem lett volna célszerű az egységes ellenállás helyett hadvezetésről és a tábornokok magánéletéről többórás ankétokat tartani a lövészárkokban. De: *ez a platform a történelem tendenciájának helytelen értékelésén, pontosabban egy szakasz idő fölött állóvá, axiómává kikiáltásán alapszik.*

Ami a demokratizmust illeti: A demokratizmus nem eszköz, a mozgalom ilyen vagy olyan felhasználására, hanem cél, a nagy célok egyike. S a történelem objektív törvényei a demokratizmus igényét ma már visszavonhatatlanul felvetették a mozgalomban is, és mindenütt, az egész világon. S ezt ma már nemcsak a mi országaink, hanem jóformán minden állam politikája bizonyítja. Politikát egyre kevésbé lehet emberek nélkül csinálni, még nyugaton sem. Az ember pedig óriásivá nőtt: történelemformáló erő. A kezén nem tűr bilincset. És nélküle háborút csinálni nem lehet, még hidegháborút sem sokáig. S ha ehhez még azt is elfogadjuk, hogy nyilvánvaló, közös igazsággá, majdnem közhellyé vált az, hogy a háboró körülbelül a legnagyobb rossz, ami a technika mai fejlettségi fo-

kán az emberiséget érheti, világos, hogy az az új történelmi erő, amire a mozgalom világszerte építhet, a demokratizálódás vágya és a háború gyűlölete. Ha pedig ezeknek a törekvéseknek az élére akarunk állni, csak a példa és az agitáció erejével lehet. A drill-fegyelem, a törvénytelenségek híve és példája, a hazug agitáció, a szabadságjogok brutalizálása, a nem kellően magas életszínvonal csak arról győzné meg az emberiséget, hogy a hidegháború, vagy akár a háborús készülődés indokolt, mert nem olyasmit ígérünk az emberiségnek, ami a boldogságát jelentené, hanem olyasmit, ami legelemibb vágyaival ellenkezik. Ha tehát a politika az emberiség érdekeire épül, ez egyedül az emberiség érdekei ellenségeinek árt, az emberiség nem lesz kapható az öngyilkosságra, a háborúra, amelynek, mondom, technikailag teljesen kiszámíthatatlanok az eredményei. Ha a békés együttélés elvei szabályozzák az államok közötti kapcsolatokat — az ezt vallók tábora egyre bővül, ez is történelmi tény — nincs szükség egy olyan kibírhatatlan belső pánikfegyelemre, amely a munka termelékenységét leszállítja, nem biztosítja a dolgozók állampolgári közérzetét. Ez az egyik dolog.

A másik az, hogy a demokratizmust az országépítés követi, a tekintélyuralmat ennek egyetlen történelmileg, lélektanilag indokolt következménye: az anarchia. Az öncélúan diktatórikus formák tarthatatlanok, mert csak villámháború megszervezésére és elkezdésére, pillanatnyi harci feladatok megoldására alkalmasak. Erre az ilyen struktúrájú államok rövid élete a bizonyíték. A sztálinista gyakorlatnak e tekintetben éppígy meg voltak számlálva a mapjai, nálunk is Magyarországon. Néhány év és nem tízezreket: nemzetet gyilkol meg.

A harmadik pedig az, hogy az ember is megváltozott és a „platform” ezzel sem számol. A személyi kultusz lélektani alapja a kiszolgáltatott ember lelki pótreakciója. Erre bizonyos pillanatokban a reális helyzet felmérése alapján lehetett építeni, ma, a nagyobb alapozáskor már nem lehet. E tekintetben a kongresszus egyesek szemében valóban könyörtelen volt. Az igaz, hogy alapos munkát végzett. De ez az alapos munka kellett. Éppen az ellenállás méretein látszik, hogy mennyire nem lehet eléggé alapos e tekintetben. S a bálvány most már ledült, felállítani többé nem lehet, a gondosan őrzött lélektani beállítás menthetetlenül elromlott, nincs rá szükség.

Ehhez még annyit tennék, hogy a „platform” hazai viszonyokra alkalmazott, tehát szerepelnek benne a múltkor néhány szóban már említett sajtóságok is, Magyarország különleges megbízhatatlanságáról alkotott

legendák, különböző, nem létező nemzeti sajátosságok axiomatizálásai, a történelmi fejlődés letagadásai, néhány nem tipikus jelenség rágalmozó tipizálása, felnagyítása, nem létezőek kitalálása, hogy a világ színe előtt demonstrálják: íme, itt csak árthat a nagyobb szabadság. Ennek az egy pontnak az alapos cáfolásával nem kell sokat törődnünk, elég volna nyíltan a nemzet színe elé vinni, hogy semmi se maradjon belőle.

A platform tehát légneművé változott, mert a történelem a politika mindenfajta, egyre erősödő törvényét figyelmen kívül hagyta, és nem támaszkodik magára az emberre. természetesen tartottam, hogy nem anekdoták felsorolása, hanem egy ilyen nagyobb igényű tabula rasa elvégzése után van csak jogunk teendőinkről beszélni, azokról a gyakorlati teendőkről, amelyeket, ha áll az előbbi következtetés, ha igazunk van a platformmal szemben, meg kell végre beszélnünk minél hamarább.

Előljáróban vitázni szeretnék Déry Tiborral. Az lehetséges, elképzelhető vélemény, hogy aki kieresztette a szellemet a palackból, kisebbnek gondolta, mert éveken keresztül palacknyi volt. De a palackban is szellem volt és már akkora, mint ez az ország és nem megy vissza a palackba az úristennek sem. Az itt nyilvánosságot kapott érvek és indulatok összefonódása jelkép, politikai tényező; aki a kongresszus ügyét akarja vezetőink közül, annak megbízható szövetségese, olyan bázis, amelyre biztosan támaszkodhat, aki nem akarja, az ellen fenyegető ököl. Világos, hogy a „platformmal” vitázva most már előre léphetünk, ki kell derülnie konkrétan, kibúvók nélkül, kit és mit igazolt a kongresszus, kit és mit nem igazolt. Ezzel kapcsolatban néhány dolgot az egyszerűség és érthetőség kedvéért pontokba szeretnék foglalni.

1. Az irodalom és a publicisztika hibáinak politikai gyökerei voltak. Abból a politikai konstrukcióból, amely a nemzetközi helyzet romlására és az osztályharc élesedésére számított, csak ehhez méltó elméleti és taktikai következmények születhettek. Ez nem mentség, csak elemzés. Világos, hogy egy adott politikai helyzet és az ebből fakadó, ezt erősítő koncepció és a személyes szorgalom a mi demokráciánkat egy exkluzív államhatalmi diktatúrának képzeli, s ami nagyobb baj, súlyos hibák születnek. Nem kell magyaráznom, hogy távolról sem az a legsúlyosabb hiba, hogy mondjuk egy volt betörő nem a megérdemelt két és fél, hanem két és háromnegyed év büntetést kap. Bár a törvényesség szempontjából ez sem menthető. Az itt a legnagyobb baj, hogy az ilyenfajta, *önmaga célja ellen fordult* diktatúra nem tűrheti az irodalom, sajtó, emberek szabadságát. Nem tűrheti a tények, a valóság, az igazság uralmát, mert

a tények, a valóság, az igazság ellen tartja fönn a hatalmat. S a tények csak az ilyen diktatúra szervezeti formáinak erősítésére használhatók fel, s tehát eltorzított demonstrációs bábuk formájában jelentkezhetnek az irodalomban és a sajtóban.

Ha a hibák politikailag megalapozottak voltak, lehet-e a hibákat a rossz alapozás kijavítása nélkül kijavítani? Lehet-e gipsz alapzatra ötemeletes bérházat húzni? Gyermeteg a kérdés és a válasz mégis késik. Tartható-e a vezetőség és a tömegek olyfajta konstrukciója, amely szinte belekényszeríti az egyes vezetőket a hibás politikai gyakorlatba? Mi a biztosíték a konstrukció kijavításán kívül, hogy ez nem fog többé előfordulni? Ha valaki kilopja zsebemből a pénztárcámat, elméletileg igazolt alapon, mi a biztosítékom, hogy ezután pénztárcákat fog belecsempészni? *A biztosíték három dolog: először is az alapkonstrukció megváltoztatása, s ezt pedig a kimondott vagy ki nem mondott, legálisan vagy illegálisan túlélő „platform” szétverése. A másik a kongresszus megvalósítására szövetkezett erők előtt teljesen tárgyalásképtelen, mert jelképpé nőtt személyek eltávítása. A harmadik a hibákat elkövetett, de ezeket a szükségszerű kereteken belül tartó, önkéntes szorgalommal tovább nem torzító káderek alapos önbírálata.*

Az első pontban megindultak a kezdeményezések, s e tekintetben rendkívül nagy örömmel kell üdvözölni a vitákat, az első lépéseket. Ez a munka akkor fog befejeződni, ha a vitákban kialakult követelmények objektív változásokban látják majd saját tükörképüket. A második kérdésben hazai viszonylatban ma még semmi eredményt sem látok. Pontosabban egyet, azt, amit Kuczka megemlített, az írószövetségi vezetőségválasztást. Inkább azt látom, hogy az e pontban érintettek, nyilván türelmet igénylő platform alapján hallgatnak, vagy igyekeznek harmadik kategóriába soroltatni magukat. A harmadik pontban van némi változás, figyelemreméltó, emberségünknek kedves, jóízűségünk nem sértő önbírálat, a magáralátalt erkölcs s a mi jóhiszeműségünk találkozása.

Ehhez a három ponthoz néhány konkrét jegyzetem van. Első a bizalom kérdése. Horváth elvtárs azt mondja — másodszor halljuk —, még arra a kibúvóra sem tart igényt, amelyet Déry elvtárs elemzése biztosít számára, kötelességteljesítés mögé bújik, ám az önbírálat hosszú folyamat. Ez tökéletesen igaz, ezzel nem szabad egyetérteni. Az is igaz, hogy az önbírálat két szükséges állomása kultúrpolitikai működésében kimutatható. Az első az a tény, hogy hibákat követett el, ami az önbírálatnak, mint ismeretes, nélkülözhetetlen kelléke. A másik az, hogy

konstruktív javaslatokat tesz, például kidolgozta az Írószövetségben elmondott irodalmi platformját, amely, mint hallom, távolról sem kiharcolt javaslat. Miért akkor a bizalmatlanság? Ezt én megpróbálom megmagyarázni Horváth elvtársnak, porhanyóssá rágom számára az általam igen régóta ismert kórhangulatot, amelyhez mostani formájában vezetőink nem lehetnek hozzászókva. Arról van itt szó, hogy a két állomás között volt még egy, és az önbírálat gyorsvonata átrohant ezen az állomáson. Ez az állomás pedig azoknak az emberi motívumoknak őszinte feltárása, amelyek hibáit kísérték, azokét, amelyeket ma ő is elismert hibáknak, a „követelmények” és saját véleménye, érzelmi és értelmi állapota egymáshoz való viszonyát, kultúrpolitikai működésének különböző szakaszaiban. Meggyőződése volt-e, hogy a decemberi határozat az irodalom ügyét segíti, ez volt-e a vélemény Déryről, Zelkről és társairól? Ha igen, milyen elméleti motívumok vezették benne? Ha nem, egészségesnek tartotta-e, hogy személy szerint olyan helyzetbe kerüljön, hogy az általa öt évvel ezelőtt oly nagymértékben, oly meggyőzően elismert Déryvel ennyire szembe kelljen kerülnie? Könnyen ment ez, vagy nehezen? Mi volt a jelenség magyarázata? Én tudom, hogy ezek igen keserves kérdések, de addig nehéz bizalommal felszállni a gyorsvonatra, amíg átroboghat egy ilyen fontos állomáson. Itt jegyzem meg, hogy az ilyesfajta kérdezősködés távolról sem tiszteletlen szemtelenkedés, revansista vájkálás, számomra az ilyenfajta alapos önbírálatok éppen politikailag, az egész helyzet megismerése, az elmúlt évek irodalmi atmoszférájának világos értékelése szempontjából igen tanulságosak, igen hasznosak. Hallatlanul előrevinné az ügyet néhány vezetőnk véleménye, őszinte állásfoglalása ezekről az ügyekről. Voltak olyan percek irodalmunk alakulásának, hogy elhatároztam, az ablakon keresztül mászom be, hogy elmondjam a magamét, megkérdezzem, megkérjem, mondják el már végre ők is az övékét, nem lehet az irodalmon belül emberek között olyan nagy távolság, hogy erre az irodalompolitikai konstrukcióra, ami volt, igent mondhasson valaki. Vagy ha mégis lehet, mondjanak örülnék, dobjanak ki. De lássunk tisztán. Sajnos, vezetőinkkel való személyes kapcsolataim — ebben, azt hiszem, feltűnően kis része van arisztokratizmusomnak — a következő elemekre szorítkoznak. Arra, hogy az elmúlt öt évben három minisztériumhoz küldött írásbeli beadványomra nem kaptam választ és ezt nem szeretem, mert udvariatlanság. Egy miniszterrel vitatkozó írásomat nem közölték, ezzel azért nem értek egyet, mert a sajtószabadság nem megnyugtató értelmezése. A harmadik élményem az volt, hogy végre életemben egyszer beszélhettem egy miniszterrel öt percig. Ebben az zavart meg, hogy a miniszter

két perc után az órájára nézett és négy perc után megkérdezte, hogy van-e még valami, ami megint nem nyugtatott meg. Még egy dolog volt, az, hogy a miniszterelnök egyszer néhányadmagammal meghívott a fiatalok irodalma ügyeit megbeszélendő, és kiüzent, hogy most nem, majd máskor. A máskor is elmaradt és harmadszorra már kimaradtam a megtisztelő listából. Így hát szabadjon megjegyezni, belső egyensúlyomat és zavartalan emésztésemet az ilyesfajta, sokáig nagyon fontosnak tartott személyes, emberséges beszélgetés nélkül is valahogy — jól-rosszul — ki tudtam kísérletezni. Ehhez még annyit, nehogy valaki különleges okokat sejtjen, hogy az apám nem fasiszta tábornok volt, hanem népi demokráciánk adományozta díszsírhelyen nyugvó — és anyámnak 460 aranyforint nyugdíjat kiérdemlő — professzor, én magam nem a tizenededik kerületi egyházközség pénzbeszedője vagyok, hanem az Új Hang szerkesztőbizottsági tagja. S ez, azt kell gondoljam, azért, mert sok más elfoglaltságom mellett olykor az irodalomra is fordítok némi időt. Szóval ez nem ment. De hát én mégis úgy gondolom, ezt az egy személyes mondanivalómat a második állomás szükségességéről el kell mondanom, ha nem másképpen, akkor ebben a formában, a nyilvánosság teljes bevonásával. Nagyon remélem, hogy nem haszontalan, és úgy, hogy választ kapunk rá, hiszen a kérdés mint ismeretes, íróink egészségének és a jelenlevők nagy többségének kérdése, tehát figyelmet érdemel.

Ugyanide tartozik Révai elvtárs kérdése is. Ehhez kötelességem leszögezni, hogy Révai József elméleti munkásságával érdemeket szerzett, nemcsak abban, amit itt felsoroltak, de például a Nagy Péter Móricz-könyve akadémiai vitáján meghirdetett, a magyar próza és az extenzív totalitás követelése viszonyával kapcsolatos döntő jelentőségű önkritikus állásfoglalásával. De ezzel együtt s életkoromból, helyzetemből, véleményemből táplálkozó tisztelettel együtt: én Horváth Márton elméleti munkái között találtam olyat, és nem is keveset, amelyet jószívvel lehet idézni és éppen a Déry kérdésben is, a Csillagban megjelent írásaira gondolok, olyanra is ami a Befejezetlen mondattal foglalkozik, amely különösképpen szívügyem, Révai elvtárs irodalompolitikai munkásságának írott, szövegszerű nyomai azonban *teljesen következetesen a Szovjetunióban megbukott zsdanovista vonalat fejezték ki*. Ehhez még azt szeretném hozzáfűzni, hogy én az elméleti munkássága miatt nagyrabecsült Révai elvtárs új irodalompolitikai elképzeléseit nem ismerem. Előre feltételezni nincs okom, nincs jogom, hogy kivonja magát az önkritika alól: ez rágalmazás volna. De az együttműködésnek e pillanatban már nem-

csak egyoldalú feltételei vannak, e tekintetben messzemenően egyetérték Nagy Péter kitűnő hozzászólásával. Ha valaki önbírálatot akar gyakorolni, minél erősebb, minél élesebb s minél magasabb elméleti színvonalon megfogalmazott a bírálat, annál jobban használhatja. Azok a szép napok, amelyeken asztalverdeséssel oldódtak meg nemzetünk problémái, a jelek szerint véget értek. Kéretik számot adni az eddig végzettekről: nyolcmillió számonkérő van. És többezren már nem kérhetnek számon semmit.

Utoljára még egyet szeretnék mondani, ez valószínűleg az eddig elmondottakra is érvényes és olyasmi, amit a további hozzászólásokkal is kapcsolatban sem árt figyelembe venni. Vas Zoltán mondta, vigyázzunk, hogy bírálatunk ne essen egybe az ellenségével. Azt hiszem, jobb ha arra vigyázzunk, hogy a bírálók ne essenek egybe az ellenséggel. Az ellenség módszerei másfajta, mint az, hogy kiváló írónak maszkírozza magát, osztályhelyzete leplezésére munkás, paraszt és értelmiségi szülőket szül magának és úgy csinál, mintha nyolcmillió lenne belőle és ebből hatezer arra, hogy felszabadultan énekelje a köztársasági indulót és úgy bíráljon, mint aki segíteni akar országa ügyén. Hogy ez a hang összeesik-e az ellenség hangjával, az kizárólag a megbírált objektumon múlik. Például: ha Magyarországon egy rendelet születne, hogy mondjuk ezentúl mindenkinek cylinderben kellene járnia, nyilvánvaló, hogy ezt támadni fogja az ellenség is, mert propagandának felhasználhatja, és a javítani akaró író vagy újságíró is, a nép nevében, mint ostobaságot. Nem tudom, érthető-e a példa? Arról kell itt beszélni, hogy ne szülessenek ilyen rendeletek. Az ellenséget hazugságra kell kényszeríteni azzal, hogy az ország vezetői nem adnak az objektív igazsággal egybeeső propagandaanyagot.

Ezeket a dolgokat tartottam a legfontosabbnak elmondani, nagyon kérem, amivel nem értenek egyet, lépják át, vagy cáfolják meg. De egyben nem lehet köztünk vita, abban, hogy nem a stiláris erények, hanem a tettek idejét éljük. Legyen ebből a vitaülésből egyértelmű határozat, s ami a legfontosabb, legyen belőle tett.

(1956)

(In: Abody Béla: *Indulatos utazás*. Tanulmányok és cikkek. Bp. Magvető, 1957. 246–255. old.)